

การจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนควนโส

Conflict management related to the use of natural resources of Khuan So community

สรวรินทร์ เบญจมะหลี่¹
(Sawarin Bendem-Ahlee)
เยวานิจ กิตติธรรกุล²
(Jawanit Kittitornkool)
สมยศ พุ่งหัว³
(Somyot Thungwa)
อุทัย ปริญาสุทนต์⁴
(Utai Parinyasutinun)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควนโส ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ และกลุ่มชาวบ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ตลอดจนใช้การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมีทั้งคู่กรณีระหว่างชาวบ้านในชุมชน ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน และระหว่างรัฐกับชุมชน ส่วนระดับความขัดแย้งมีทั้งแบบแสดงออกและไม่แสดงออกซึ่งความขัดแย้งที่ไม่แสดงออกนั้นมักอยู่ในระดับความคิด โดยที่มาของความขัดแย้งมีทั้งมิติการใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ทรัพยากรจากป่าเสื่อม และการทำประมง ซึ่งทุกมิติมีความเชื่อมโยงกันทั้งนี้ชุมชนมีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตั้งแต่การใช้เจรจาไกล่เกลี่ยโดยอาศัยระบบเครือญาติผ่านคนกลางซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่ยอมรับนับถือและไว้วางใจกัน และผู้นำชุมชน ตลอดจนการมีบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการร่วมคลี่คลายความไม่ลงรอยของคนในชุมชน ส่วนความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและรัฐ ยังคงเป็นความขัดแย้งที่อยู่ในระดับความคิด และต้องร่วมกันหาแนวทางประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนต่อไป

¹ นักศึกษาปริญญาเอกสาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, E-mail: sw_rinda@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

⁴ ดร. ภาควิชาสัตตศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนควนโส

Conflict management related to the use of natural resources of Khuan So community

สรวรินทร์ เบญจเด็มอะห์ลี¹
(Sawarin Bendem-Ahlee)
เยวานิจ กิตติธรรกุล²
(Jawanit Kittitornkool)
สมยศ พุ่งหัว³
(Somyot Thungwa)
อุทัย ปริญาสุทนต์⁴
(Utai Parinyasutinun)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควนโส ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ และกลุ่มชาวบ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ตลอดจนใช้การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมีทั้งคู่กรณีระหว่างชาวบ้านในชุมชน ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน และระหว่างรัฐกับชุมชน ส่วนระดับความขัดแย้งมีทั้งแบบแสดงออกและไม่แสดงออกซึ่งความขัดแย้งที่ไม่แสดงออกนั้นมักอยู่ในระดับความคิด โดยที่มาของความขัดแย้งมีทั้งมิติการใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ทรัพยากรจากป่าเสม็ด และการทำประมง ซึ่งทุกมิติมีความเชื่อมโยงกันทั้งนี้ชุมชนมีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตั้งแต่การใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยอาศัยระบบเครือญาติผ่านคนกลางซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่ยอมรับนับถือและไว้วางใจกัน และผู้นำชุมชน ตลอดจนการมีบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการร่วมคลี่คลายความไม่ลงรอยของคนในชุมชน ส่วนความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและรัฐ ยังคงเป็นความขัดแย้งที่อยู่ในระดับความคิด และต้องร่วมกันหาแนวทางประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนต่อไป

¹ นักศึกษาปริญญาเอกสาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, E-mail: sw_rinda@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

⁴ ดร. ภาควิชาสัตตศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อนึ่ง เห็นได้ว่าการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งของชุมชนควนโส และอีกหลายชุมชนในสังคมไทยยังอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นของระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส และการมีบทบาทสำคัญของผู้นำชุมชน รวมถึงปัจจุบันมีกลไกเชิงสถาบันที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการคลี่คลายปัญหาของชุมชนอีกด้วย

คำสำคัญ : การจัดการ ความขัดแย้ง ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนควนโส

ABSTRACT

The objective of this qualitative study was to investigate conflict management related to the use of natural resources of Khuan So Community, Tambon Khuan So, Khuan Niang District, Songkhla Province. In-depth interviews, focus group discussions, participatory and non-participatory observations were conducted with community leaders, local government officials, and people in all 11 villages. The results of the study revealed that conflicts in the community were between people in the community, people inside and outside the community, the state and the community. In terms of levels of conflict, there are manifest conflicts, and latent conflicts that are usually in the level of thinking. The sources of conflict were in the dimensions of the use of land, the use of resources from Melaleuca forest, and fisheries, and all the dimensions are connected. The community has various forms of conflict management from negotiations within the kinship system, through mediators who are respected and trusted seniors and community leaders, to the community organization council that plays a role in mitigations of disagreements between people in the community. However, conflicts between people and the state are still at the level of thinking, and need cooperation in management of community resources.

Furthermore, as can be seen, conflict mitigations in Khuan So community as well as many other communities in Thai society are still based on the close relationships in the kinship system, seniority system, and

อนึ่ง เห็นได้ว่าการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งของชุมชนควนโส และอีกหลายชุมชนในสังคมไทยยังอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นของระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส และการมีบทบาทสำคัญของผู้นำชุมชน รวมถึงปัจจุบันมีกลไกเชิงสถาบันที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการคลี่คลายปัญหาของชุมชนอีกด้วย

คำสำคัญ : การจัดการ ความขัดแย้ง ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนควนโส

ABSTRACT

The objective of this qualitative study was to investigate conflict management related to the use of natural resources of Khuan So Community, Tambon Khuan So, Khuan Niang District, Songkhla Province. In-depth interviews, focus group discussions, participatory and non-participatory observations were conducted with community leaders, local government officials, and people in all 11 villages. The results of the study revealed that conflicts in the community were between people in the community, people inside and outside the community, the state and the community. In terms of levels of conflict, there are manifest conflicts, and latent conflicts that are usually in the level of thinking. The sources of conflict were in the dimensions of the use of land, the use of resources from Melaleuca forest, and fisheries, and all the dimensions are connected. The community has various forms of conflict management from negotiations within the kinship system, through mediators who are respected and trusted seniors and community leaders, to the community organization council that plays a role in mitigations of disagreements between people in the community. However, conflicts between people and the state are still at the level of thinking, and need cooperation in management of community resources.

Furthermore, as can be seen, conflict mitigations in Khuan So community as well as many other communities in Thai society are still based on the close relationships in the kinship system, seniority system, and

important roles of community leaders. In addition, nowadays, there are institutional mechanisms established through gathering of people in the community to play roles in mitigating community problems.

Keywords : Management, Conflict, Natural Resources, Khuan So Community

บทนำ

"ความขัดแย้ง" เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคม และเป็นเรื่องธรรมดาในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และเกิดขึ้นได้ในทุกวัฒนธรรมและทุกระดับของความสัมพันธ์ (วันชัย วัฒนศัพท์. 2550 : 9) ทั้งนี้ วิฑูรย์ วิจารณ์สุกุลธรรณ (2546 : 7) อธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นความสัมพันธ์ของคนหรือกลุ่มตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปซึ่งมีความต้องการผลประโยชน์ เป้าหมาย หรือค่านิยมแตกต่างกัน ขณะที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549 : 148) และ สันติธิดา กาญจนพันธ์ (2554 : 384) เห็นพ้องกันว่า ความขัดแย้งที่คนในสังคมส่วนใหญ่เข้าใจนั้นแบ่งได้เป็นสองทัศนะ คือ ???การมองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดี นำไปสู่ความรุนแรง และพยายามหาทางหลีกเลี่ยงหรือยุติความขัดแย้งนั้น ทั้งที่ยังมีอีกด้านที่เป็นมุมมองเชิงบวกที่เห็นว่าเป็นการนำไปสู่การถกเถียง และเกิดทางเลือกใหม่ที่จะเป็นทางออกที่หลากหลายขึ้น โดยกลุ่มที่มีทัศนะด้านดีจะมองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติเพราะคนเรามีความคิดและความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้น การขจัดความขัดแย้งให้หมดไปจึงเป็นไปได้ แต่ควรหาทางจัดการความขัดแย้งนั้นให้เกิดประโยชน์ หรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทางบวก โดยเบื้องต้นควรทำความเข้าใจต่อความคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่สังคมไทยในปัจจุบันพบปรากฏการณ์ความขัดแย้งในลักษณะนี้ค่อนข้างน้อย การฉายภาพของความขัดแย้งที่ปรากฏเด่นชัดกลับอยู่ในลักษณะของผลกระทบเชิงลบ และนับวันยิ่งทวีความรุนแรงทั้งในระดับปัจเจก ท้องถิ่น จังหวัด และประเทศ หรือแม้แต่ความขัดแย้งที่เกิดคู่กรณีทั้งระหว่างรัฐกับประชาชน ประชาชนกับประชาชน เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งหลายกรณีก่อให้เกิดการตอบโต้ที่รุนแรง แม้แต่ความหมายของความขัดแย้งใน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ก็ได้ให้คำอธิบายว่า "ความไม่ลงรอยกัน" (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 176) ยังเป็นการให้ความหมายที่เป็นมุมมองเชิงลบมากกว่าเชิงบวก

ปัจจุบันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในแง่การใช้ที่ดิน การจัดการทรัพยากรน้ำ การจัดการป่าไม้ พลังงาน คุณภาพอากาศ สารพิษและทรัพยากรแร่ โดยความขัดแย้งที่เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวซึ่งพบได้ทั่วไป ได้แก่

important roles of community leaders. In addition, nowadays, there are institutional mechanisms established through gathering of people in the community to play roles in mitigating community problems.

Keywords : Management, Conflict, Natural Resources, Khuan So Community

บทนำ

"ความขัดแย้ง" เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคม และเป็นเรื่องธรรมดาในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และเกิดขึ้นได้ในทุกวัฒนธรรมและทุกระดับของความสัมพันธ์ (วันชัย วัฒนศัพท์. 2550 : 9) ทั้งนี้ วิฑูรย์ วิจารณ์สุกุลธรรณ (2546 : 7) อธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นความสัมพันธ์ของคนหรือกลุ่มตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปซึ่งมีความต้องการผลประโยชน์ เป้าหมาย หรือค่านิยมแตกต่างกัน ขณะที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549 : 148) และ สันติธิดา กาญจนพันธ์ (2554 : 384) เห็นพ้องกันว่า ความขัดแย้งที่คนในสังคมส่วนใหญ่เข้าใจนั้นแบ่งได้เป็นสองทัศนะ คือ ???การมองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดี นำไปสู่ความรุนแรง และพยายามหาทางหลีกเลี่ยงหรือยุติความขัดแย้งนั้น ทั้งที่ยังมีอีกด้านที่เป็นมุมมองเชิงบวกที่เห็นว่าเป็นการนำไปสู่การถกเถียง และเกิดทางเลือกใหม่ที่จะเป็นทางออกที่หลากหลายขึ้น โดยกลุ่มที่มีทัศนะด้านดีจะมองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติเพราะคนเรามีความคิดและความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้น การขจัดความขัดแย้งให้หมดไปจึงเป็นไปได้ แต่ควรหาทางจัดการความขัดแย้งนั้นให้เกิดประโยชน์ หรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทางบวก โดยเบื้องต้นควรทำความเข้าใจต่อความคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่สังคมไทยในปัจจุบันพบปรากฏการณ์ความขัดแย้งในลักษณะนี้ค่อนข้างน้อย การฉายภาพของความขัดแย้งที่ปรากฏเด่นชัดกลับอยู่ในลักษณะของผลกระทบเชิงลบ และนับวันยิ่งทวีความรุนแรงทั้งในระดับปัจเจก ท้องถิ่น จังหวัด และประเทศ หรือแม้แต่ความขัดแย้งที่เกิดคู่กรณีทั้งระหว่างรัฐกับประชาชน ประชาชนกับประชาชน เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งหลายกรณีก่อให้เกิดการตอบโต้ที่รุนแรง แม้แต่ความหมายของความขัดแย้งใน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ก็ได้ให้คำอธิบายว่า "ความไม่ลงรอยกัน" (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 176) ยังเป็นการให้ความหมายที่เป็นมุมมองเชิงลบมากกว่าเชิงบวก

ปัจจุบันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในแง่การใช้ที่ดิน การจัดการทรัพยากรน้ำ การจัดการป่าไม้ พลังงาน คุณภาพอากาศ สารพิษและทรัพยากรแร่ โดยความขัดแย้งที่เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวซึ่งพบได้ทั่วไป ได้แก่

ระบบนิเวศชายฝั่งถูกทำลาย การจับปลาเกินขนาด และการตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น (วิฑูรย์ วิจารณ์สุกุลธรณ์. 2546 : 1) ทั้งนี้ สันติธา กาญจนพันธุ์ (2554 : 4) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจถึงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ยังผลให้เกิดความขัดแย้งว่า "ไม่ว่าการตัดสินใจพัฒนาทรัพยากรหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไรก็ตาม เบื้องหลังของกระบวนการดังกล่าวคือ การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความขัดแย้งแย่งชิงทรัพยากร และการต่อสู้ผลักดันความคิดของคนหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีอำนาจ วิถีคิด และวิธีปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายและยึดถือผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน บ้างก็ยึดประโยชน์ของมนุษย์เป็นหลัก บ้างก็ให้ความสำคัญแก่พืช สัตว์และระบบนิเวศ แต่กลุ่มใดมีความรู้ มีข้อมูล มีอำนาจ และมีเสียงสนับสนุนมากกว่าก็สามารถผลักดันความคิดด้านสิ่งแวดล้อมของตนให้เป็นที่ยอมรับได้ ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งจึงควรทำความเข้าใจถึงความคิดของกลุ่มที่เกี่ยวข้องเหล่านี้"

สันติธา กาญจนพันธุ์ (2554: 382-384: อ้างอิงจาก Buckles and Rusnak 1999 : 3-4) อธิบายว่า ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรมักจะเกิดจากเหตุผลสี่ประการ กล่าวคือ ประการแรก การเชื่อมต่อหรืออยู่ในระบบนิเวศที่ใกล้เคียงกันของพื้นที่ที่พบทรัพยากร ทำให้การใช้ทรัพยากรจากพื้นที่หนึ่งส่งผลกระทบไปยังพื้นที่ข้างเคียงได้ ประการที่สอง ความหลากหลายของกลุ่มทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกัน ประการที่สาม ปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากความเสื่อมโทรมและสังคมมีความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้น และประการสุดท้าย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางกายภาพ และเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม และสาเหตุทั้งสี่ประการนี้ล้วนมีส่วนก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ ซึ่ง วิฑูรย์ วิจารณ์สุกุลธรณ์ (2546 : 2-3) กล่าวว่า กลุ่มคนต่างๆ เหล่านี้มีแนวคิดและจุดยืนในการมองปัญหาหรือแก้ปัญหาต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มที่ยึดแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep ecology) ก็มองว่าทุกสรรพชีวิตล้วนเชื่อมโยงกัน สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีคุณค่าในตัวเอง และมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นนั้น โลกก็มีความสามารถในการรองรับอย่างมีขีดจำกัด หรือกลุ่มที่ยึดนิเวศวิทยาสังคม (Social ecology) ซึ่งต้องการให้กระจายอำนาจสูงสุดทางการเมืองและเศรษฐกิจสู่ชุมชน ให้ความสำคัญกับองค์กรทางสังคมของมนุษย์ สนับสนุนการปกครองตนเอง และมองว่าสังคมเป็นชุดของชุมชนท้องถิ่นที่มีการกระจายตัวและเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็งในแต่ละระบบนิเวศ ส่วนกลุ่มที่ยึดแนวคิดสังคมนิยมนิเวศ (Eco-socialism) จะเน้นการให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นหลัก ปฏิเสธเรื่องลึกลับของธรรมชาติ และอีกหลายๆ แนวคิด เช่น กลุ่มแนวคิดต่อต้านสมัยใหม่ กลุ่มนี้

ระบบนิเวศชายฝั่งถูกทำลาย การจับปลาเกินขนาด และการตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น (วิฑูรย์ วิจารณ์สุกุลธรณ์. 2546 : 1) ทั้งนี้ สันติธา กาญจนพันธุ์ (2554 : 4) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจถึงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ยังผลให้เกิดความขัดแย้งว่า "ไม่ว่าการตัดสินใจพัฒนาทรัพยากรหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไรก็ตาม เบื้องหลังของกระบวนการดังกล่าวคือ การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความขัดแย้งแย่งชิงทรัพยากร และการต่อสู้ผลักดันความคิดของคนหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีอำนาจ วิถีคิด และวิธีปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายและยึดถือผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน บ้างก็ยึดประโยชน์ของมนุษย์เป็นหลัก บ้างก็ให้ความสำคัญแก่พืช สัตว์และระบบนิเวศ แต่กลุ่มใดมีความรู้ มีข้อมูล มีอำนาจ และมีเสียงสนับสนุนมากกว่าก็สามารถผลักดันความคิดด้านสิ่งแวดล้อมของตนให้เป็นที่ยอมรับได้ ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งจึงควรทำความเข้าใจถึงความคิดของกลุ่มที่เกี่ยวข้องเหล่านี้"

สันติธา กาญจนพันธุ์ (2554: 382-384: อ้างอิงจาก Buckles and Rusnak 1999 : 3-4) อธิบายว่า ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรมักจะเกิดจากเหตุผลสี่ประการ กล่าวคือ ประการแรก การเชื่อมต่อหรืออยู่ในระบบนิเวศที่ใกล้เคียงกันของพื้นที่ที่พบทรัพยากร ทำให้การใช้ทรัพยากรจากพื้นที่หนึ่งส่งผลกระทบไปยังพื้นที่ข้างเคียงได้ ประการที่สอง ความหลากหลายของกลุ่มทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกัน ประการที่สาม ปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากความเสื่อมโทรมและสังคมมีความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้น และประการสุดท้าย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางกายภาพ และเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม และสาเหตุทั้งสี่ประการนี้ล้วนมีส่วนก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ ซึ่ง วิฑูรย์ วิจารณ์สุกุลธรณ์ (2546 : 2-3) กล่าวว่า กลุ่มคนต่างๆ เหล่านี้มีแนวคิดและจุดยืนในการมองปัญหาหรือแก้ปัญหาต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มที่ยึดแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep ecology) ก็มองว่าทุกสรรพชีวิตล้วนเชื่อมโยงกัน สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีคุณค่าในตัวเอง และมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นนั้น โลกก็มีความสามารถในการรองรับอย่างมีขีดจำกัด หรือกลุ่มที่ยึดนิเวศวิทยาสังคม (Social ecology) ซึ่งต้องการให้กระจายอำนาจสูงสุดทางการเมืองและเศรษฐกิจสู่ชุมชน ให้ความสำคัญกับองค์กรทางสังคมของมนุษย์ สนับสนุนการปกครองตนเอง และมองว่าสังคมเป็นชุดของชุมชนท้องถิ่นที่มีการกระจายตัวและเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็งในแต่ละระบบนิเวศ ส่วนกลุ่มที่ยึดแนวคิดสังคมนิยมนิเวศ (Eco-socialism) จะเน้นการให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นหลัก ปฏิเสธเรื่องลึกลับของธรรมชาติ และอีกหลายๆ แนวคิด เช่น กลุ่มแนวคิดต่อต้านสมัยใหม่ กลุ่มนี้

มองว่าสังคมตะวันตกมีการพัฒนาเทคโนโลยีมากเกินไป และก่อผลกระทบต่อโลกและประชากร อีกทั้งกลุ่มแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political ecology) ที่ให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรงและเป็นผู้แสดงหลัก เน้นการวิเคราะห์เชื่อมโยงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการเมืองตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงระดับมหภาค โดยมองว่านโยบายการจัดการทรัพยากรไม่ได้ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ ทั้งยังให้ความสำคัญกับมิติทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อสภาพปัจจุบัน (กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. 2554 : 73-74) เห็นได้ว่า หลักคิดของแต่ละกลุ่มล้วนดำเนินอยู่ภายใต้ปรัชญาสองปรัชญาหลักที่ส่งผลแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน คือ ปรัชญาองค์ประกอบนิยม (Compositionism) ซึ่งมองสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติว่ามนุษย์มิใช่ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ขณะที่ปรัชญาหน้าที่นิยม (Functionalism) มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศธรรมชาติ (อารี สุวรรณมณี. 2553 : 28-33) สำหรับในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับหลักปรัชญาหน้าที่นิยมที่มองว่าคนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศธรรมชาติและมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน และสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองที่ให้ความสำคัญกับคนในชุมชนในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนโดยชุมชนเอง

ทำนองเดียวกัน ชุมชนควนโส นับเป็นอีกหนึ่งชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่างที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ทั้งประมง ป่าไม้ และพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ทั้งการทำนาและทำสวน ดังคำขวัญที่ว่า **"ควนสูงเด่น ยาเส้นเมา นกเขาโต แดงโมหวน"** ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธเป็นลัทธิยึดเหนี่ยวจิตใจ มีประเพณีวัฒนธรรมหลากหลาย ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ยังคงแน่นแฟ้น (องค์การบริหารส่วนตำบลควนโส. 2555) แต่ด้วยเหตุผลอันเป็นที่มาของความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดังกล่าวข้างต้น และสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรของชุมชนจึงถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การศึกษา ทำความเข้าใจถึงปัญหาความขัดแย้งของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยทำความเข้าใจตั้งแต่ทัศนะด้านความขัดแย้งของคนในชุมชนว่าอยู่ในลักษณะใด มีประเด็นความขัดแย้งอะไรบ้าง มีคู่กรณีใดบ้าง มีที่มาจากอะไร และชุมชนมีกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไร

มองว่าสังคมตะวันตกมีการพัฒนาเทคโนโลยีมากเกินไป และก่อผลกระทบต่อโลกและประชากร อีกทั้งกลุ่มแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political ecology) ที่ให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรงและเป็นผู้แสดงหลัก เน้นการวิเคราะห์เชื่อมโยงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการเมืองตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงระดับมหภาค โดยมองว่านโยบายการจัดการทรัพยากรไม่ได้ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ ทั้งยังให้ความสำคัญกับมิติทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อสภาพปัจจุบัน (กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. 2554 : 73-74) เห็นได้ว่า หลักคิดของแต่ละกลุ่มล้วนดำเนินอยู่ภายใต้ปรัชญาสองปรัชญาหลักที่ส่งผลแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน คือ ปรัชญาองค์ประกอบนิยม (Compositionism) ซึ่งมองสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติว่ามนุษย์มิใช่ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ขณะที่ปรัชญาหน้าที่นิยม (Functionalism) มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศธรรมชาติ (อารี สุวรรณมณี. 2553 : 28-33) สำหรับในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับหลักปรัชญาหน้าที่นิยมที่มองว่าคนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศธรรมชาติและมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน และสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองที่ให้ความสำคัญกับคนในชุมชนในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนโดยชุมชนเอง

ทำนองเดียวกัน ชุมชนควนโส นับเป็นอีกหนึ่งชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่างที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ทั้งประมง ป่าไม้ และพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ทั้งการทำนาและทำสวน ดังคำขวัญที่ว่า **"ควนสูงเด่น ยาเส้นเมา นกเขาโต แดงโมหวน"** ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธเป็นลัทธิยึดเหนี่ยวจิตใจ มีประเพณีวัฒนธรรมหลากหลาย ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ยังคงแน่นแฟ้น (องค์การบริหารส่วนตำบลควนโส. 2555) แต่ด้วยเหตุผลอันเป็นที่มาของความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดังกล่าวข้างต้น และสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรของชุมชนจึงถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การศึกษา ทำความเข้าใจถึงปัญหาความขัดแย้งของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยทำความเข้าใจตั้งแต่ทัศนะด้านความขัดแย้งของคนในชุมชนว่าอยู่ในลักษณะใด มีประเด็นความขัดแย้งอะไรบ้าง มีคู่กรณีใดบ้าง มีที่มาจากอะไร และชุมชนมีกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควนโส ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Go-along in-depth interview) ซึ่งมีความยืดหยุ่นและสร้างความเป็นมิตรระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์และผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี (Carpiano, 2009) ผู้วิจัยใช้รูปแบบการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและเข้าสู่ชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ตลอดจนสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 40 คน นอกจากนี้ ใช้การสนทนากลุ่ม (Group discussion) กับชาวบ้านกลุ่มละประมาณ 3-4 คน ตลอดจนการลงพื้นที่เข้าร่วมสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ (Non-participatory observation) ในกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนทั้งการร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การออกเรือประมงหาสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา การเก็บหาของป่า (เห็ดเสม็ดและพืชกินได้ต่างๆ) และการสำรวจป่า เป็นต้น กอปรกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเข้าสู่การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก

ผลการวิจัย

ชุมชนควนโส เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ทั้งป่า นา และทะเล วิธีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ และจากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความไม่ลงรอยหรือความขัดแย้งของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรมีทั้ง **มิติการทำประมง การใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดของชุมชน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน**

กรณีความขัดแย้งในมิติการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าส่วนใหญ่มักเกิดกับคูกรณีระหว่างชาวบ้านที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์กับชาวบ้านที่มีอาชีพทำเกษตรกรรม ดังกรณีเจ้าของสวนปาล์มกับคนเลี้ยงควาย หรือชาวบ้านกับคนเลี้ยงควาย เห็นได้ว่า อาชีพเลี้ยงควายแบบดั้งเดิมที่มีการปล่อยให้ควายหาอาหารกินเองในทุ่งหญ้าหรือนาร้าง กำลังเป็นปัญหาหนึ่งของชุมชนทั้งในแง่แนวโน้มการลดลงของควาย จำนวนเกษตรกรที่มีอาชีพเลี้ยงควาย และความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อันเป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งนี้ ในอดีตชาวบ้าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควนโส ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Go-along in-depth interview) ซึ่งมีความยืดหยุ่นและสร้างความเป็นมิตรระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์และผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี (Carpiano, 2009) ผู้วิจัยใช้รูปแบบการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและเข้าสู่ชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ตลอดจนสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 40 คน นอกจากนี้ ใช้การสนทนากลุ่ม (Group discussion) กับชาวบ้านกลุ่มละประมาณ 3-4 คน ตลอดจนการลงพื้นที่เข้าร่วมสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ (Non-participatory observation) ในกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนทั้งการร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การออกเรือประมงหาสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา การเก็บหาของป่า (เห็ดเสม็ดและพืชกินได้ต่างๆ) และการสำรวจป่า เป็นต้น กอปรกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาเข้าสู่การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก

ผลการวิจัย

ชุมชนควนโส เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ทั้งป่า นา และทะเล วิธีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ และจากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความไม่ลงรอยหรือความขัดแย้งของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรมีทั้ง **มิติการทำประมง การใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดของชุมชน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน**

กรณีความขัดแย้งในมิติการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าส่วนใหญ่มักเกิดกับคูกรณีระหว่างชาวบ้านที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์กับชาวบ้านที่มีอาชีพทำเกษตรกรรม ดังกรณีเจ้าของสวนปาล์มกับคนเลี้ยงควาย หรือชาวบ้านกับคนเลี้ยงควาย เห็นได้ว่า อาชีพเลี้ยงควายแบบดั้งเดิมที่มีการปล่อยให้ควายหาอาหารกินเองในทุ่งหญ้าหรือนาร้าง กำลังเป็นปัญหาหนึ่งของชุมชนทั้งในแง่แนวโน้มการลดลงของควาย จำนวนเกษตรกรที่มีอาชีพเลี้ยงควาย และความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อันเป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งนี้ ในอดีตชาวบ้าน

ในชุมชนจะเลี้ยงควายเป็นจำนวนมาก โดยเฉลี่ยรายละ 100-200 ตัว แต่ปัจจุบันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพนี้มีจำนวนลดลงเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ทั้งปัญหาชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพไปทำสวนยางพารา ปาล์ม หรือนากุ้ง ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นทุ่งหญ้า และนาร้างจำนวนมากได้เปลี่ยนไปประกอบกิจกรรมดังกล่าวแทน รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้การใช้แรงงานสัตว์ในการทำนาถูกแทนที่ด้วยการใช้รถไถ และ การให้ความหมายคำว่า "ควาย" ของคนในสังคมในเชิงลบ รวมถึงกระแสบริโภคนิยมที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคของคนรุ่นใหม่ เหล่านี้เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ความนิยมในการบริโภคเนื้อควายและการเลี้ยงควายลดลง เป็นสาเหตุที่นอกเหนือจากสาเหตุสำคัญคือนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ค่อนข้างสูง

อย่างไรก็ตาม อาชีพนี้ยังคงพบได้ในพื้นที่หมู่ที่ 10 บ้านใต้ โดยมีจำนวนผู้เลี้ยงประมาณ 5 ราย และยังคงมีรูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ บางครั้งควายจึงอาจเข้าไปหาหญ้ากินในแปลงปลูกปาล์ม หรือนาข้าว ด้วยเหตุนี้ ควายจึงกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งในชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านในชุมชนต่างพยายามหลีกเลี่ยงปัญหา จึงหาวิธีป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้ง โดยเจ้าของสวนปาล์มอาจทำรั้วกันไม่ให้ควายเข้าสวนของตนเอง แต่เมื่อไม่สามารถป้องกันจนเกิดความเสียหายและทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น พบว่า ส่วนใหญ่แล้วความขัดแย้งสามารถคลี่คลายลงได้ด้วยวิธีการพูดคุยตกลงกันเองระหว่างคู่กรณี หรือบางกรณีอาจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยมีผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโสที่เป็นคนกลาง ซึ่งหากคนกลางไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ ก็ต้องอาศัยกลไกสถาบัน เช่น สภาองค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการไกล่เกลี่ยมักยอมความต่อกัน โดยต่างฝ่ายชดใช้ค่าเสียหาย ดังกรณีควายทำให้ต้นปาล์มเสียหาย เจ้าของควายก็ต้องชดใช้ต้นปาล์มให้แก่เจ้าของสวน หรือหากควายทำให้นาข้าวเสียหาย เจ้าของควายต้องชดใช้ค่าปุ๋ย เป็นต้น สะท้อนได้จากเสียงของคนในชุมชนที่ว่า "...ความขัดแย้งไม่มีอะไรพูดคุยกันได้ เมื่อควายไปกินข้าวเขา อย่างดีก็ซื้อปุ๋ยไปชดเชยให้เขา..." (สัมภาษณ์. 2555) หรือ "...เป็นพี่น้องกันเพ ไม่มีอะไร..." (สัมภาษณ์. 2555)

อนึ่ง เมื่ออาชีพการเลี้ยงควายเริ่มถดถอยลง ทั้งจากปัญหาพื้นที่เลี้ยงซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือเปลี่ยนเป็นการใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเศรษฐกิจทั้งยางพาราและปาล์ม ทำให้ท้องทุ่งนาร้าง หรือทุ่งหญ้าที่เคยใช้ในการเลี้ยงควายมีพื้นที่ลดลง ดังเสียงของผู้ให้ข้อมูลที่ว่า "...ทุ่งที่เคยมีหญ้าให้ควาย เปลี่ยนเป็นสวนปาล์ม สวนยางหมดแล้ว ว่าจะคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ขอให้ควายเอาเข้าไปหากินในป่าเสม็ดเหมือนเดิม..." (สัมภาษณ์. 2556) ในที่สุดความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นก็เริ่มมีแนวโน้มลดลงไป

ในชุมชนจะเลี้ยงควายเป็นจำนวนมาก โดยเฉลี่ยรายละ 100-200 ตัว แต่ปัจจุบันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพนี้มีจำนวนลดลงเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ทั้งปัญหาชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพไปทำสวนยางพารา ปาล์ม หรือนากุ้ง ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นทุ่งหญ้า และนาร้างจำนวนมากได้เปลี่ยนไปประกอบกิจกรรมดังกล่าวแทน รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้การใช้แรงงานสัตว์ในการทำนาถูกแทนที่ด้วยการใช้รถไถ และ การให้ความหมายคำว่า "ควาย" ของคนในสังคมในเชิงลบ รวมถึงกระแสบริโภคนิยมที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคของคนรุ่นใหม่ เหล่านี้เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ความนิยมในการบริโภคเนื้อควายและการเลี้ยงควายลดลง เป็นสาเหตุที่นอกเหนือจากสาเหตุสำคัญคือนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ค่อนข้างสูง

อย่างไรก็ตาม อาชีพนี้ยังคงพบได้ในพื้นที่หมู่ที่ 10 บ้านใต้ โดยมีจำนวนผู้เลี้ยงประมาณ 5 ราย และยังคงมีรูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ บางครั้งควายจึงอาจเข้าไปหาหญ้ากินในแปลงปลูกปาล์ม หรือนาข้าว ด้วยเหตุนี้ ควายจึงกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งในชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านในชุมชนต่างพยายามหลีกเลี่ยงปัญหา จึงหาวิธีป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้ง โดยเจ้าของสวนปาล์มอาจทำรั้วกันไม่ให้ควายเข้าสวนของตนเอง แต่เมื่อไม่สามารถป้องกันจนเกิดความเสียหายและทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น พบว่า ส่วนใหญ่แล้วความขัดแย้งสามารถคลี่คลายลงได้ด้วยวิธีการพูดคุยตกลงกันเองระหว่างคู่กรณี หรือบางกรณีอาจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยมีผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโสที่เป็นคนกลาง ซึ่งหากคนกลางไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ ก็ต้องอาศัยกลไกสถาบัน เช่น สภาองค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการไกล่เกลี่ยมักยอมความต่อกัน โดยต่างฝ่ายชดใช้ค่าเสียหาย ดังกรณีควายทำให้ต้นปาล์มเสียหาย เจ้าของควายก็ต้องชดใช้ต้นปาล์มให้แก่เจ้าของสวน หรือหากควายทำให้นาข้าวเสียหาย เจ้าของควายต้องชดใช้ค่าปุ๋ย เป็นต้น สะท้อนได้จากเสียงของคนในชุมชนที่ว่า "...ความขัดแย้งไม่มีอะไรพูดคุยกันได้ เมื่อควายไปกินข้าวเขา อย่างดีก็ซื้อปุ๋ยไปชดเชยให้เขา..." (สัมภาษณ์. 2555) หรือ "...เป็นพี่น้องกันเพ ไม่มีอะไร..." (สัมภาษณ์. 2555)

อนึ่ง เมื่ออาชีพการเลี้ยงควายเริ่มถดถอยลง ทั้งจากปัญหาพื้นที่เลี้ยงซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือเปลี่ยนเป็นการใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเศรษฐกิจทั้งยางพาราและปาล์ม ทำให้ท้องทุ่งนาร้าง หรือทุ่งหญ้าที่เคยใช้ในการเลี้ยงควายมีพื้นที่ลดลง ดังเสียงของผู้ให้ข้อมูลที่ว่า "...ทุ่งที่เคยมีหญ้าให้ควาย เปลี่ยนเป็นสวนปาล์ม สวนยางหมดแล้ว ว่าจะคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ขอให้ควายเอาเข้าไปหากินในป่าเสม็ดเหมือนเดิม..." (สัมภาษณ์. 2556) ในที่สุดความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นก็เริ่มมีแนวโน้มลดลงไป

กรณีความขัดแย้งในมิติการทำประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน พบว่า สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งสภาพภูมิอากาศที่มีความแปรปรวน และการใช้เครื่องมือที่ต่างแสวงหาผลผลิตคราวละจำนวนมาก ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรจนมากเกินไป กำลังการผลิตของธรรมชาติ และในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงต่างรับรู้ถึงผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของตนทั้งจากสัตว์น้ำที่จับได้มีปริมาณลดลงหรือบางชนิดไม่พบแล้ว เหล่านี้เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติทั้งต่อลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและการดำรงชีวิตของชุมชนรายรอบ ดังนั้น การกำหนดเขตฟาร์มทะเลเพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ถือเป็นกลไกการปรับตัวหนึ่งของชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่พยายามปกป้องทรัพยากรภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ทั้งนี้เพื่อให้มีทรัพยากรอย่างเพียงพอต่อการดำรงชีพของคนในชุมชน และลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรในภาวะขาดแคลน โดยได้ขยายเครือข่ายไปยังชุมชนต่างๆ รายรอบลุ่มน้ำ รวมถึงชุมชนควนโสซึ่งได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มฟาร์มทะเลที่มีการดำเนินการในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ซึ่งคณะกรรมการฟาร์มทะเลของชุมชนได้ร่วมกันทำงานและกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการมีข้อห้ามจับสัตว์น้ำในเขตฟาร์มทะเลและการมีบทลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนเป็นลำดับขั้นตอนจากเบาไปสู่หนัก และมีผลบังคับใช้ทั้งคนในและ????นอกชุมชนที่ละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าว เห็นได้ว่า การใช้กลไกของการรวมกลุ่มฟาร์มทะเล เป็น?????การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรมีไม่เพียงพอ หรืออยู่ในภาวะขาดแคลน แต่การบังคับใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนในกรณีมีผู้ละเมิดกฎ กติกา ก็อาจส่งผลต่อความรู้สึกไม่พอใจหรือความคิดในด้านลบระหว่างคู่กรณี ซึ่งถือเป็นความขัดแย้งที่อยู่ในระดับที่ไม่แสดงออก หรืออาจจะแสดงออกได้เมื่อมีปัจจัยสนับสนุนในช่วงเวลาหนึ่งๆ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ของชุมชนที่ล้วนมีคุณประโยชน์อันเนิ่นนาน ต่อการสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ก็เป็นอีกกลไกหนึ่งที่ช่วยคลี่คลายความขัดแย้งลงได้โดยมีระยะเวลาหนึ่งเป็นปัจจัยเอื้อหนุน

กรณีความขัดแย้งในมิติทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าเสม็ดทุ่งบางนกออก ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญอย่างหลากหลาย พบว่า มีทั้งคู่กรณีความขัดแย้งระหว่างรัฐและชาวบ้านในชุมชน คู่กรณีระหว่างคนในชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า และคู่กรณีระหว่างชาวบ้านและคนนอกชุมชน กล่าวคือ คู่กรณีระหว่างรัฐกับชาวบ้านในชุมชน มีปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิในที่ดินที่ซ้อนทับกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไข โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับที่มีการแสดงออก นั่นคือ การรวมกลุ่มชาวบ้าน

กรณีความขัดแย้งในมิติการทำประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน พบว่า สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งสภาพภูมิอากาศที่มีความแปรปรวน และการใช้เครื่องมือที่ต่างแสวงหาผลผลิตคราวละจำนวนมาก ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรจนมากเกินไป กำลังการผลิตของธรรมชาติ และในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงต่างรับรู้ถึงผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของตนทั้งจากสัตว์น้ำที่จับได้มีปริมาณลดลงหรือบางชนิดไม่พบแล้ว เหล่านี้เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติทั้งต่อลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและการดำรงชีวิตของชุมชนรายรอบ ดังนั้น การกำหนดเขตฟาร์มทะเลเพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำถือเป็นกลไกการปรับตัวหนึ่งของชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่พยายามปกป้องทรัพยากรภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ทั้งนี้เพื่อให้มีทรัพยากรอย่างเพียงพอต่อการดำรงชีพของคนในชุมชน และลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรในภาวะขาดแคลน โดยได้ขยายเครือข่ายไปยังชุมชนต่างๆ รายรอบลุ่มน้ำ รวมถึงชุมชนควนโสซึ่งได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มฟาร์มทะเลที่มีการดำเนินการในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ซึ่งคณะกรรมการฟาร์มทะเลของชุมชนได้ร่วมกันทำงานและกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการมีข้อห้ามจับสัตว์น้ำในเขตฟาร์มทะเลและการมีบทลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนเป็นลำดับขั้นตอนจากเบาไปสู่หนัก และมีผลบังคับใช้ทั้งคนในและ????นอกชุมชนที่ละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าว เห็นได้ว่า การใช้กลไกของการรวมกลุ่มฟาร์มทะเล เป็น?????การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรมีไม่เพียงพอ หรืออยู่ในภาวะขาดแคลน แต่การบังคับใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนในกรณีมีผู้ละเมิดกฎ กติกา ก็อาจส่งผลต่อความรู้สึกไม่พอใจหรือความคิดในด้านลบระหว่างคู่กรณี ซึ่งถือเป็นความขัดแย้งที่อยู่ในระดับที่ไม่แสดงออก หรืออาจจะแสดงออกได้เมื่อมีปัจจัยสนับสนุนในช่วงเวลาหนึ่งๆ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ของชุมชนที่ล้วนมีคุณประโยชน์อันเนิ่นนาน ต่อการสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ก็เป็นอีกกลไกหนึ่งที่ช่วยคลี่คลายความขัดแย้งลงได้โดยมีระยะเวลาหนึ่งเป็นปัจจัยเอื้อหนุน

กรณีความขัดแย้งในมิติทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าเสม็ดทุ่งบางนกออก ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญอย่างหลากหลาย พบว่า มีทั้งคู่กรณีความขัดแย้งระหว่างรัฐและชาวบ้านในชุมชน คู่กรณีระหว่างคนในชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า และคู่กรณีระหว่างชาวบ้านและคนนอกชุมชน กล่าวคือ คู่กรณีระหว่างรัฐกับชาวบ้านในชุมชน มีปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิในที่ดินที่ซ้อนทับกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไข โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับที่มีการแสดงออก นั่นคือ การรวมกลุ่มชาวบ้าน

ยื่นเอกสารกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินต่อหน่วยงานรัฐ เพื่อแสดงหลักฐานการครอบครอง ที่มีมาก่อนการประกาศให้ป่าชุมชนดังกล่าวเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ยังคงต้องร่วมมือกันหาแนวทางแก้ปัญหาต่อไป นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะความขัดแย้งจากระดับการแสดงออกเป็นความขัดแย้งในระดับแฝงเร้น นั่นคือ อยู่ในความคิดและความรู้สึกในแง่ลบที่ชาวบ้านในชุมชนมีต่อการจัดการป่าของรัฐในรูปแบบป่าสงวนแห่งชาติ ดังกรณีชาวบ้านถูกจับในข้อหาตัดไม้จากป่าเสม็ดและต้องจำคุก ซึ่งกลายเป็นความทรงจำในแง่ลบ มองภาพการจัดการป่าของรัฐว่าแยกคนออกจากป่า และยังคงเป็นประเด็นที่ชาวบ้านยังกล่าวถึงกันจนถึงปัจจุบัน สำหรับคู่กรณีระหว่างคนในชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดถือเป็นความขัดแย้งที่ไม่รุนแรง คลี่คลายได้โดยการพูดคุยตกลงกันเองระหว่างคู่กรณี ส่วนคู่กรณีระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน เป็นความขัดแย้งในลักษณะที่อยู่ในระดับความคิด ยังไม่มีการปะทะกันระหว่างคู่กรณี เนื่องจากการลักลอบเข้ามาตัดไม้ในช่วงฤดูน้ำหลาก ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกไม่พอใจ และพยายามหาแนวทางป้องกัน โดยมีกลุ่มต่างๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มจากคณะกรรมการฟาร์มทะเลและกลุ่มอาสาสมัครชาวบ้านที่มีอาชีพทำประมงของหมู่บ้าน โดยกลุ่มเหล่านี้ได้ออกเรือลาดตระเวนในบริเวณที่อาจเกิดการลักลอบเข้ามาตัดไม้ในป่าได้

อนึ่ง ปัจจุบันชุมชนได้ตระหนักถึงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเชิงป้องกันไว้ก่อน โดยมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนขึ้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2554 โดยมีสมาชิกจากองค์กรในหมู่บ้านจากทุกหมู่บ้าน ดำเนินงานทั้งช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มในด้านต่างๆ รวมถึงหากมีกรณีพิพาทขัดแย้งกันในชุมชน สภาจะเชิญทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเจรจาตกลงร่วมกันในเวทีกลางโดยเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายได้นำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของตนเพื่อให้คณะกรรมการสภาได้ดำเนินการพิจารณาตัดสินความ ซึ่งที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งทางความคิดและทุกคนยอมรับข้อตกลงร่วมกัน เพราะต่างมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติหรือเพื่อนพ้องน้องพี่

สรุปและอภิปรายผล

บทความนี้สะท้อนปัญหาและการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน กล่าวได้ว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อความขัดแย้งในด้านลบมากกว่าด้านบวก โดยมองว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วไม่ดี หากหลีกเลี่ยงหรือป้องกันการเกิดความขัดแย้งจะเป็นหนทางที่ดี แต่เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นจะมีทั้งความขัดแย้งในระดับที่แสดงออกและไม่แสดงออก ซึ่งไม่มีความรุนแรงมากนัก เพราะความสัมพันธ์แบบ

ยื่นเอกสารกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินต่อหน่วยงานรัฐ เพื่อแสดงหลักฐานการครอบครอง ที่มีมาก่อนการประกาศให้ป่าชุมชนดังกล่าวเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ยังคงต้องร่วมมือกันหาแนวทางแก้ปัญหาต่อไป นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะความขัดแย้งจากระดับการแสดงออกเป็นความขัดแย้งในระดับแฝงเร้น นั่นคือ อยู่ในความคิดและความรู้สึกในแง่ลบที่ชาวบ้านในชุมชนมีต่อการจัดการป่าของรัฐในรูปแบบป่าสงวนแห่งชาติ ดังกรณีชาวบ้านถูกจับในข้อหาตัดไม้จากป่าเสม็ดและต้องจำคุก ซึ่งกลายเป็นความทรงจำในแง่ลบ มองภาพการจัดการป่าของรัฐว่าแยกคนออกจากป่า และยังคงเป็นประเด็นที่ชาวบ้านยังกล่าวถึงกันจนถึงปัจจุบัน สำหรับคู่กรณีระหว่างคนในชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดถือเป็นความขัดแย้งที่ไม่รุนแรง คลี่คลายได้โดยการพูดคุยตกลงกันเองระหว่างคู่กรณี ส่วนคู่กรณีระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน เป็นความขัดแย้งในลักษณะที่อยู่ในระดับความคิด ยังไม่มีการปะทะกันระหว่างคู่กรณี เนื่องจากการลักลอบเข้ามาตัดไม้ในช่วงฤดูน้ำหลาก ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกไม่พอใจ และพยายามหาแนวทางป้องกัน โดยมีกลุ่มต่างๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มจากคณะกรรมการฟาร์มทะเลและกลุ่มอาสาสมัครชาวบ้านที่มีอาชีพทำประมงของหมู่บ้าน โดยกลุ่มเหล่านี้ได้ออกเรือลาดตระเวนในบริเวณที่อาจเกิดการลักลอบเข้ามาตัดไม้ในป่าได้

อนึ่ง ปัจจุบันชุมชนได้ตระหนักถึงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเชิงป้องกันไว้ก่อน โดยมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนขึ้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2554 โดยมีสมาชิกจากองค์กรในหมู่บ้านจากทุกหมู่บ้าน ดำเนินงานทั้งช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มในด้านต่างๆ รวมถึงหากมีกรณีพิพาทขัดแย้งกันในชุมชน สภาจะเชิญทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเจรจาตกลงร่วมกันในเวทีกลางโดยเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายได้นำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของตนเพื่อให้คณะกรรมการสภาได้ดำเนินการพิจารณาตัดสินความ ซึ่งที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งทางความคิดและทุกคนยอมรับข้อตกลงร่วมกัน เพราะต่างมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติหรือเพื่อนพ้องน้องพี่

สรุปและอภิปรายผล

บทความนี้สะท้อนปัญหาและการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน กล่าวได้ว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อความขัดแย้งในด้านลบมากกว่าด้านบวก โดยมองว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วไม่ดี หากหลีกเลี่ยงหรือป้องกันการเกิดความขัดแย้งจะเป็นหนทางที่ดี แต่เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นจะมีทั้งความขัดแย้งในระดับที่แสดงออกและไม่แสดงออก ซึ่งไม่มีความรุนแรงมากนัก เพราะความสัมพันธ์แบบ

เพื่อนพ้องน้องพี่ซึ่งต่างมองว่าเป็นญาติกัน ก่อปรกับชุมชนมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เอื้อหนุนให้เกิดความรักสามัคคี มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน จึงทำให้ความขัดแย้งคลี่คลายได้โดย ไม่มีความรุนแรง และเมื่อพิจารณาถึงที่มาของความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นปัญหาแนวเขตที่ดินส่วนบุคคลกับป่าสงวนแห่งชาติ การเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการขาดแคลนสัตว์น้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เห็นได้ว่า มีความสอดคล้องตามแนวคิดของ (สันจิตา กาญจนพันธุ์. 2554 : 384-385; อ้างอิงจาก Buckles and Rusnak. 1999, 3-4) ที่ว่า การเชื่อมต่อหรืออยู่ในระบบนิเวศที่ใกล้เคียงกันของทรัพยากร ทำให้มีผลกระทบซึ่งกันและกัน เพราะผู้มีส่วนได้เสียที่ความหลากหลายและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกัน ปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากความเสื่อมโทรมและสังคมมีความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้น รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางกายภาพ และเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม อย่างไรก็ตาม ในแต่ละประเด็นและกรณีที่เกิดขึ้นของชุมชนควนโส สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งระหว่างคนในชุมชนเองที่ยังคงความเข้มแข็งของระบบเครือญาติ และระหว่างชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อกูลกัน รวมถึงบทบาทสำคัญของคนในชุมชนต่อการหาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ??การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการในชุมชน ทว่า ก็ยังมีความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายระหว่างชุมชนรายรอบลุ่มน้ำ แต่เน้นความสำคัญของคนในชุมชนเป็นผู้กระทำการหลักในการจัดการทรัพยากรหรือคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สอดคล้องตามแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองที่กล่าวข้างต้น

อนึ่ง เมื่อพิจารณาในกรณีความขัดแย้งระหว่างคนที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์กับคนที่มีอาชีพทำเกษตรกรรม เช่น ชาวนากับคนเลี้ยงควาย และเจ้าของสวนปาล์มกับคนเลี้ยงควาย เป็นต้น เห็นได้ว่า ความขัดแย้งลักษณะนี้มีอยู่ทั่วไปในสังคมเกษตรกรรมในหลายพื้นที่ของประเทศ ในแถบเขื่อนตะวันออกเฉียงใต้ และมีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่คล้ายคลึงกัน ดังที่ Yasuhiro and Sibounheuang (2010) ซึ่งศึกษาความขัดแย้งระหว่างคนเลี้ยงควายน้ำ และคนที่ทำเกษตรกรรมในภาคเหนือของประเทศลาว ซึ่งเป็นประเทศที่นิยมบริโภคและเลี้ยงควายกันเป็นจำนวนมาก ภายหลังได้รับผลกระทบจากการรุกรานของเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ และพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวจำพวกยางพาราเช่นเดียวกับชุมชนควนโส ทำให้อาชีพการเลี้ยงควายอยู่ในภาวะการถดถอย ซึ่งบ่งชี้ได้จากจำนวนควายที่ลดลงมากกว่าครึ่งหนึ่งในแทบทุกชุมชนที่มีการประกอบอาชีพนี้ คล้ายคลึงกับชุมชนควนโสที่พบว่า อาชีพการเลี้ยงควายในชุมชนลดลง และจำนวนควายลดลงเป็นจำนวนมากเช่นกัน นอกจากนี้ ยังประสบปัญหาความ

เพื่อนพ้องน้องพี่ซึ่งต่างมองว่าเป็นญาติกัน ก่อปรกับชุมชนมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เอื้อหนุนให้เกิดความรักสามัคคี มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน จึงทำให้ความขัดแย้งคลี่คลายได้โดย ไม่มีความรุนแรง และเมื่อพิจารณาถึงที่มาของความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นปัญหาแนวเขตที่ดินส่วนบุคคลกับป่าสงวนแห่งชาติ การเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการขาดแคลนสัตว์น้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เห็นได้ว่า มีความสอดคล้องตามแนวคิดของ (สันจิตา กาญจนพันธุ์, 2554 : 384-385; อ้างอิงจาก Buckles and Rusnak, 1999, 3-4) ที่ว่า การเชื่อมต่อหรืออยู่ในระบบนิเวศที่ใกล้เคียงกันของทรัพยากร ทำให้มีผลกระทบซึ่งกันและกัน เพราะผู้มีส่วนได้เสียที่ความหลากหลายและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกัน ปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากความเสื่อมโทรมและสังคมมีความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้น รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางกายภาพ และเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม อย่างไรก็ตาม ในแต่ละประเด็นและกรณีที่เกิดขึ้นของชุมชนควนโส สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งระหว่างคนในชุมชนเองที่ยังคงความเข้มแข็งของระบบเครือญาติ และระหว่างชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อกูลกัน รวมถึงบทบาทสำคัญของคนในชุมชนต่อการหาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ??การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการในชุมชน ทว่า ก็ยังมีความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายระหว่างชุมชนรายรอบลุ่มน้ำ แต่เน้นความสำคัญของคนในชุมชนเป็นผู้กระทำการหลักในการจัดการทรัพยากรหรือคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สอดคล้องตามแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองที่กล่าวข้างต้น

อนึ่ง เมื่อพิจารณาในกรณีความขัดแย้งระหว่างคนที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์กับคนที่มีอาชีพทำเกษตรกรรม เช่น ชาวนากับคนเลี้ยงควาย และเจ้าของสวนปาล์มกับคนเลี้ยงควาย เป็นต้น เห็นได้ว่า ความขัดแย้งลักษณะนี้มีอยู่ทั่วไปในสังคมเกษตรกรรมในหลายพื้นที่ของประเทศ ในแถบเขื่อนตะวันออกเฉียงใต้ และมีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่คล้ายคลึงกัน ดังที่ Yasuhiro and Sibounheuang (2010) ซึ่งศึกษาความขัดแย้งระหว่างคนเลี้ยงควายน้ำ และคนที่ทำเกษตรกรรมในภาคเหนือของประเทศลาว ซึ่งเป็นประเทศที่นิยมบริโภคและเลี้ยงควายกันเป็นจำนวนมาก ภายหลังได้รับผลกระทบจากการรุกรานของเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ และพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวจำพวกยางพาราเช่นเดียวกับชุมชนควนโส ทำให้อาชีพการเลี้ยงควายอยู่ในภาวะการถดถอย ซึ่งบ่งชี้ได้จากจำนวนควายที่ลดลงมากกว่าครึ่งหนึ่งในแทบทุกชุมชนที่มีการประกอบอาชีพนี้ คล้ายคลึงกับชุมชนควนโสที่พบว่า อาชีพการเลี้ยงควายในชุมชนลดลง และจำนวนควายลดลงเป็นจำนวนมากเช่นกัน นอกจากนี้ ยังประสบปัญหาความ

ขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนเลี้ยงควายน้ำและคนทำอาชีพเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์เช่นเดียว กับชุมชนควนโส และมีการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนจากจุดเริ่มต้นของกระบวนการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก นั่นคือ การไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชนที่ถือว่ามีความสำคัญ ในการคลี่คลายปัญหาเบื้องต้น แต่ความขัดแย้งมีระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน โดยใน ประเทศลาวมีระดับความขัดแย้งที่รุนแรง ความยุ่งยาก และซับซ้อนมากกว่าที่ชุมชนควนโส และต้องใช้ในการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย นั่นคือ มีการจัดเขตพื้นที่การเลี้ยงสัตว์ และการ ทำเกษตรกรรม โดยมีกฎและกติกาที่เคร่งครัด แต่แนวทางดังกล่าวนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด ความยุ่งยากในการเลี้ยงควายมากขึ้น อาชีพการเลี้ยงควายจึงลดน้อยลง อย่างไรก็ดี แนวทาง ดังกล่าวนี้น่าจะมีทั้งข้อดีและข้อด้อย โดยหากพิจารณาที่การจัดเขตพื้นที่การประกอบอาชีพ น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับการแก้ปัญหาการเลี้ยงควายของชุมชนควนโสได้ ซึ่งองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการวางกรอบแนวนโยบายการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อด้านศาสนา จารีตประเพณี ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ระบบอาวุโส และผู้นำชุมชน ยังมีบทบาทสำคัญในการ แก้ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของชุมชนในสังคมชนบทของไทย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนควนโส และชุมชนอื่นๆ ก็ตาม โดย อรพินธ์ สุวัฒน์ประ และคณะ (2551 : 155) กล่าวว่า ปัจจุบัน ชุมชนยังมีความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณี วัฒนธรรมที่ร้อยรัดคนในชุมชน เป็นกลไกในการป้องกัน และจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรมได้ในบางประเภทที่ไม่มี ความซับซ้อน ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับผู้มีอิทธิพลหรือองค์กรภาคราชการ นอกจากนี้ ในประเด็น ระบบอุปถัมภ์ อังคณา บุญสิทธิ์ (2549) ยังเห็นว่า แนวคิดระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย หากพิจารณาความสัมพันธ์ระดับครอบครัวหรือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติแล้ว แนวคิด สำคัญที่เกี่ยวข้องคือ เรื่องกตัญญูกตเวทีหรือบุญคุณ โดยความสัมพันธ์ระดับชุมชนและสังคม เป็นความสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งมีทั้งหลักการตอบแทนที่ถือว่าเป็นหลักการสร้าง พันธะทางสังคมในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ และยังมีหลักการใช้ประโยชน์ ร่วมกันในพื้นที่ส่วนรวมของชุมชนโดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุม

สำหรับประเด็นบทบาทของผู้นำชุมชนกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย ??? ยังสะท้อนได้จากการศึกษานี้และกรณีศึกษาของ กาญจนา ปัญญาศรี (2552 : 50-54) ที่พบว่า มี????ความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ผู้มีบทบาทเบื้องต้นในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ของชุมชนในพื้นที่ตำบลสองแคว อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ คือ ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน และเช่นกันกับ ชญาณ์นันท์ ตระกูลพิชยะชัย (2552 : 110-120) ที่พบว่า ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาท

ขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนเลี้ยงควายน้ำและคนทำอาชีพเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์เช่นเดียว กับชุมชนควนโส และมีการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนจากจุดเริ่มต้นของกระบวนการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก นั่นคือ การไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชนที่ถือว่ามีความสำคัญ ในการคลี่คลายปัญหาเบื้องต้น แต่ความขัดแย้งมีระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน โดยใน ประเทศลาวมีระดับความขัดแย้งที่รุนแรง ความยุ่งยาก และซับซ้อนมากกว่าที่ชุมชนควนโส และต้องใช้ในการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย นั่นคือ มีการจัดเขตพื้นที่การเลี้ยงสัตว์ และการ ทำเกษตรกรรม โดยมีกฎและกติกาที่เคร่งครัด แต่แนวทางดังกล่าวนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด ความยุ่งยากในการเลี้ยงควายมากขึ้น อาชีพการเลี้ยงควายจึงลดน้อยลง อย่างไรก็ดี แนวทาง ดังกล่าวนี้น่าจะมีทั้งข้อดีและข้อด้อย โดยหากพิจารณาที่การจัดเขตพื้นที่การประกอบอาชีพ น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับการแก้ปัญหาการเลี้ยงควายของชุมชนควนโสได้ ซึ่งองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการวางกรอบแนวนโยบายการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อด้านศาสนา จารีตประเพณี ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ระบบอาวุโส และผู้นำชุมชน ยังมีบทบาทสำคัญในการ แก้ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของชุมชนในสังคมชนบทของไทย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนควนโส และชุมชนอื่นๆ ก็ตาม โดย อรพินธ์ สุวัฒน์ประ และคณะ (2551 : 155) กล่าวว่า ปัจจุบัน ชุมชนยังมีความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณี วัฒนธรรมที่ร้อยรัดคนในชุมชน เป็นกลไกในการป้องกัน และจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรมได้ในบางประเภทที่ไม่มี ความซับซ้อน ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับผู้มีอิทธิพลหรือองค์กรภาคราชการ นอกจากนี้ ในประเด็น ระบบอุปถัมภ์ อังคณา บุญสิทธิ์ (2549) ยังเห็นว่า แนวคิดระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย หากพิจารณาความสัมพันธ์ระดับครอบครัวหรือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติแล้ว แนวคิด สำคัญที่เกี่ยวข้องคือ เรื่องกตัญญูกตเวทีหรือบุญคุณ โดยความสัมพันธ์ระดับชุมชนและสังคม เป็นความสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งมีทั้งหลักการตอบแทนที่ถือว่าเป็นหลักการสร้าง พันธะทางสังคมในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ และยังมีหลักการใช้ประโยชน์ ร่วมกันในพื้นที่ส่วนรวมของชุมชนโดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุม

สำหรับประเด็นบทบาทของผู้นำชุมชนกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย ??? ยังสะท้อนได้จากการศึกษานี้และกรณีศึกษาของ กาญจนา ปัญญาศรี (2552 : 50-54) ที่พบว่า มี????ความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ผู้มีบทบาทเบื้องต้นในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ของชุมชนในพื้นที่ตำบลสองแคว อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ คือ ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน และเช่นกันกับ ชญาณ์นันท์ ตระกูลพิชยะชัย (2552 : 110-120) ที่พบว่า ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาท

สำคัญเป็นอย่างมากต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านต่างๆ ของจังหวัด นครราชสีมา นอกจากนี้ ประเด็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติของชุมชนควนโสที่ยังคง แน่นแฟ้นนั้น ยืนยันได้จากผลการศึกษาของ Chuapram, S., King, R., and Panin, O. (2012) ที่ศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งให้ความสนใจต่อชุมชนไทยพุทธ ที่เป็นชุมชนดั้งเดิมรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีผลการศึกษาที่น่าสนใจว่า ตลอดระยะเวลากว่าศตวรรษที่ผ่านมา (ก่อน พ.ศ. 2470-2553) ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติของ ชุมชนเหล่านี้ยังคงแน่นแฟ้นเป็นอย่างมาก และถือเป็นจุดแข็งของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเวลาไม่อาจเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ลักษณะนี้ได้ เป็นที่น่าคิดว่าแล้วอะไรคือ สิ่ง ที่เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของผู้คนเอาไว้ สิ่งหนึ่งที่พบนั่นคือ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ดังนั้น แนวทางการจัดการชุมชนให้เกิดความสามัคคี ลดปัญหาความขัดแย้ง หรือใช้เป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งได้อย่างแยบยล คือ การส่งเสริมกิจกรรม หรือการ รื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ของชุมชนให้กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง

กล่าวได้ว่า การคลี่คลายความขัดแย้งในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนควนโส ส่วนใหญ่ มักเริ่มต้นที่การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้บุคคลที่สาม ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือ เกรงใจ และ เชื่อใจว่าบุคคลเหล่านี้ มีความเป็นกลาง สอดคล้องกันกับชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทย ดังที่ สุนทร ปัญญาพงษ์ และคณะ (2554 : 121-141) พบว่า ความขัดแย้งในการจัดการ ทรัพยากรน้ำ กรณีเขื่อนลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ ก็สามารถคลี่คลายลงได้ด้วยการใช้วิธีการ ดังกล่าวข้างต้น โดยนัยนี้ การเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการพื้นฐานในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ของชุมชนในบริบทสังคมไทย และประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงกรณีการจัดตั้ง สถาบันในรูปแบบต่างๆ ขึ้นในชุมชน โดยกำหนดกฎและกติกาเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากร ร่วมกันอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจจุบันแนวทางดังกล่าวนี้ ได้เข้ามามีบทบาทในการระงับข้อพิพาทต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น

ชุมชนควนโส เป็นอีกชุมชนหนึ่ง ซึ่งแม้จะมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งระหว่าง สมาชิกในชุมชนเองและระหว่างสมาชิกในชุมชนกับรัฐ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับป่าเสม็ดของ ชุมชนซึ่งชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยปัญหาเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับ วิถีการดำรงชีวิตและการทำมาหากินเป็นสำคัญ ซึ่งไม่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทย และความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติหรือการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส รวมถึงผู้นำในชุมชน ยังถือว่ากลไกเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

สำคัญเป็นอย่างมากต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านต่างๆ ของจังหวัด นครราชสีมา นอกจากนี้ ประเด็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติของชุมชนควนโสที่ยังคง แน่นแฟ้นนั้น ยืนยันได้จากผลการศึกษาของ Chuapram, S., King, R., and Panin, O. (2012) ที่ศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งให้ความสนใจต่อชุมชนไทยพุทธ ที่เป็นชุมชนดั้งเดิมรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีผลการศึกษาที่น่าสนใจว่า ตลอดระยะเวลา กว่าศตวรรษที่ผ่านมา (ก่อน พ.ศ. 2470-2553) ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติของ ชุมชนเหล่านี้ยังคงแน่นแฟ้นเป็นอย่างมาก และถือเป็นจุดแข็งของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเวลาไม่อาจเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ลักษณะนี้ได้ เป็นที่น่าคิดว่าแล้วอะไรคือ สิ่ง ที่เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของผู้คนเอาไว้ สิ่งหนึ่งที่พบนั่นคือ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ดังนั้น แนวทางการจัดการชุมชนให้เกิดความสามัคคี ลดปัญหาความขัดแย้ง หรือใช้ เป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งได้อย่างแยบยล คือ การส่งเสริมกิจกรรม หรือการ รื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ของชุมชนให้กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง

กล่าวได้ว่า การคลี่คลายความขัดแย้งในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนควนโส ส่วนใหญ่ มักเริ่มต้นที่การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้บุคคลที่สาม ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือ เกรงใจ และ เชื่อใจว่าบุคคลเหล่านี้ มีความเป็นกลาง สอดคล้องกันกับชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทย ดังที่ สุนทร ปัญญาพงษ์ และคณะ (2554 : 121-141) พบว่า ความขัดแย้งในการจัดการ ทรัพยากรน้ำ กรณีเขื่อนลำนะหวา จังหวัดชัยภูมิ ก็สามารถคลี่คลายลงได้ด้วยการใช้วิธีการ ดังกล่าวข้างต้น โดยนัยนี้ การเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการพื้นฐานในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ของชุมชนในบริบทสังคมไทย และประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงกรณีการจัดตั้ง สถาบันในรูปแบบต่างๆ ขึ้นในชุมชน โดยกำหนดกฎและกติกาเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากร ร่วมกันอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจจุบันแนวทางดังกล่าวนี้ ได้เข้ามามีบทบาทในการระงับข้อพิพาทต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น

ชุมชนควนโส เป็นอีกชุมชนหนึ่ง ซึ่งแม้จะมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งระหว่าง สมาชิกในชุมชนเองและระหว่างสมาชิกในชุมชนกับรัฐ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับป่าเสม็ดของ ชุมชนซึ่งชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยปัญหาเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับ วิถีการดำรงชีวิตและการทำมาหากินเป็นสำคัญ ซึ่งไม่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทย และความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติหรือการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส รวมถึงผู้นำในชุมชน ยังถือว่ากลไกเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

เห็นได้ว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติเป็นอย่างมาก สะท้อนได้จากคำพูดในทำนองที่ว่า **"ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา"** หรือ **"สามารถพูดคุยกันได้"** หรือ **"เป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น"** และกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ช่วยลดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ ผลจากการไกล่เกลี่ยแล้วทำให้เกิดภาวะจำยอม เพราะความเกรงใจ หรือเคารพนับถือผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งการเกิดภาวะจำยอมเช่นนี้ อังคณา บุญสิทธิ์ (2549) เห็นว่า ควรต้องระวัง เพราะเป็นการใช้อำนาจเหนือ ที่อยู่ในโครงสร้างสังคมไทย เห็นได้ว่าการจำยอม ย่อมไม่ส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีมากนัก และต้องอาศัยระยะเวลาในการฟื้นคืนสัมพันธภาพที่ยาวนานมากขึ้นกว่ารูปแบบ การยอมรับต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และเข้าใจซึ่งกันและกันของคู่กรณี ทั้งนี้ สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดระบบอาวุโส รวมถึงการแสดงออกทางความคิดเคยถูกกดทับด้วยระบบโครงสร้างทางสังคมที่ผ่านระบบการปกครองตั้งแต่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และประชาธิปไตยที่ไม่เต็มใบมากนัก สิ่งเหล่านี้ได้ปลูกฝังวิถีคิดของคนในสังคมจนเป็นวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า ความสมานฉันท์หรือ ผลของการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้น บางครั้งอาจเป็นภาวะจำยอมดังที่กล่าวมา แต่ด้วยวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกยาวนาน จึงทำให้ภาวะจำยอมนั้นค่อยๆ คลี่คลายและฟื้นคืนสัมพันธภาพของคนในชุมชนได้เมื่อเวลาผ่านมาระยะหนึ่ง ที่รับรู้กันว่า **"คนไทยลืมนง่าย"** ซึ่งประโยคนี้แท้จริงแล้วคือการสะท้อนถึง **"การให้อภัย"** ต่อกันเมื่อเวลาล่วงเลยผ่านไป นั่นคือ สังคมไทยยังอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาที่ปลูกฝังไว้ในเรื่องดังกล่าวนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์นี้ การมีระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างแน่นแฟ้นถือเป็นข้อดีประการหนึ่งของสังคมไทยที่น่าภาคภูมิใจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างๆ ทั้งในแง่ของส่งเสริมให้ยังคงแน่นแฟ้นต่อไป และการดึงเอาศักยภาพส่วนนี้ซึ่งหมายถึง การให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั่นเอง ตลอดจนการให้ความสำคัญกับแนวคิดก็เป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย ทั้งนี้ ที่ผ่านมาความขัดแย้งเกิดขึ้นก็เนื่องจากแนวคิดที่มองต่างมุมและมักมุ่งเน้นไปด้านใดด้านหนึ่งจนเกินไป ปัจจุบันการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่จะลดปัญหาความขัดแย้งลงได้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การปรับแนวคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญและแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะมีมุมมองอย่างรอบด้านทั้งมิติประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นผู้ซึ่งใช้ทรัพยากรโดยตรง และเป็นตัวแสดงหลักในการจัดการ ทั้งยังมองความเชื่อมโยงไปสู่ระดับ

เห็นได้ว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติเป็นอย่างมาก สะท้อนได้จากคำพูดในทำนองที่ว่า **"ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา"** หรือ **"สามารถพูดคุยกันได้"** หรือ **"เป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น"** และกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ช่วยลดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ ผลจากการไกล่เกลี่ยแล้วทำให้เกิดภาวะจำยอม เพราะความเกรงใจ หรือเคารพนับถือผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งการเกิดภาวะจำยอมเช่นนี้ อังคณา บุญสิทธิ์ (2549) เห็นว่า ควรต้องระวัง เพราะเป็นการใช้อำนาจเหนือ ที่อยู่ในโครงสร้างสังคมไทย เห็นได้ว่าการจำยอม ย่อมไม่ส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีมากนัก และต้องอาศัยระยะเวลาในการฟื้นคืนสัมพันธภาพที่ยาวนานมากขึ้นกว่ารูปแบบ การยอมรับต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และเข้าใจซึ่งกันและกันของคู่กรณี ทั้งนี้ สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดระบบอาวุโส รวมถึงการแสดงออกทางความคิดเคยถูกกดทับด้วยระบบโครงสร้างทางสังคมที่ผ่านระบบการปกครองตั้งแต่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และประชาธิปไตยที่ไม่เต็มใบมากนัก สิ่งเหล่านี้ได้ปลูกฝังวิถีคิดของคนในสังคมจนเป็นวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า ความสมานฉันท์หรือ ผลของการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้น บางครั้งอาจเป็นภาวะจำยอมดังที่กล่าวมา แต่ด้วยวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกยาวนาน จึงทำให้ภาวะจำยอมนั้นค่อยๆ คลี่คลายและฟื้นคืนสัมพันธภาพของคนในชุมชนได้เมื่อเวลาผ่านมาระยะหนึ่ง ที่รับรู้กันว่า **"คนไทยลืมนง่าย"** ซึ่งประโยคนี้แท้จริงแล้วคือการสะท้อนถึง **"การให้อภัย"** ต่อกันเมื่อเวลาล่วงเลยผ่านไป นั่นคือ สังคมไทยยังอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาที่ปลูกฝังไว้ในเรื่องดังกล่าวนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์นี้ การมีระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างแน่นแฟ้นถือเป็นข้อดีประการหนึ่งของสังคมไทยที่น่าภาคภูมิใจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างๆ ทั้งในแง่ของส่งเสริมให้ยังคงแน่นแฟ้นต่อไป และการดึงเอาศักยภาพส่วนนี้ซึ่งหมายถึง การให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั่นเอง ตลอดจนการให้ความสำคัญกับแนวคิดก็เป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย ทั้งนี้ ที่ผ่านมาความขัดแย้งเกิดขึ้นก็เนื่องจากแนวคิดที่มองต่างมุมและมักมุ่งเน้นไปด้านใดด้านหนึ่งจนเกินไป ปัจจุบันการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่จะลดปัญหาความขัดแย้งลงได้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การปรับแนวคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญและแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะมีมุมมองอย่างรอบด้านทั้งมิติประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นผู้ซึ่งใช้ทรัพยากรโดยตรง และเป็นตัวแสดงหลักในการจัดการ ทั้งยังมองความเชื่อมโยงไปสู่ระดับ

ต่างๆ ทั้งท้องถิ่น ชาติ และโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การคิดอย่างเป็นระบบ มองปัญหา และการจัดการอย่างบูรณาการทั้งชุดความรู้ ปฏิบัติการ และผู้กระทำการ ย่อมทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประเภททุนวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ต่างๆ ทั้งท้องถิ่น ชาติ และโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การคิดอย่างเป็นระบบ มองปัญหา และการจัดการอย่างบูรณาการทั้งชุดความรู้ ปฏิบัติการ และผู้กระทำการ ย่อมทำให้ลดปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประเภททุนวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนจาก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บรรณานุกรม

- กาญจนา ปัญญาศรี. (2552). **บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลสองแคว อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. (2554). "เหลียวหลังแลหน้า งานวิจัยด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย : ข้อสังเกตต่อนักสังคมวิทยาชนบท," วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต. 30(1), 67-89.
- ชญานันท์ ตระกูลพิชยะชัย. (2552). **บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้านในจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิฑูรย์ วิริยะสกุลธรณ์. (2546). "การจัดการความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม," ใน เอกสารประกอบและคู่มือการฝึกอบรมหลักสูตร การป้องกันและไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี, (หน้า 1-2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเอเชีย ประเทศไทย.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา** (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุนทร ปัญญาพงษ์ และคณะ. (2554). "การคลี่คลายความขัดแย้งในการจัดการน้ำในบริบทสังคมไทย : กรณีศึกษาเขื่อนลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ," วารสารวิจัย มข. 1 (2, กรกฎาคม-กันยายน), 121-141.
- สัณฐิตา กาญจนพันธุ์. (2554). **ความคิดสีเขียว วาทกรรมและความเคลื่อนไหว**. สถาบันวิจัยสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : วนิตการพิมพ์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). **วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- อารี สุวรรณมณี. (2553). "การจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้สองปรัชญา," **ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ**. 6(2), 20-33.

บรรณานุกรม

- กาญจนา ปัญญาศรี. (2552). **บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลสองแคว อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. (2554). "เหลียวหลังแลหน้า งานวิจัยด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย : ข้อสังเกตต่อนักสังคมวิทยาชนบท," วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต. 30(1). 67-89.
- ชญานันท์ ตระกูลพิชยะชัย. (2552). **บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้านในจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิฑูรย์ วิริยะสกุลธรณ์. (2546). "การจัดการความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม," ใน เอกสารประกอบและคู่มือการฝึกอบรมหลักสูตร การป้องกันและไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี, (หน้า 1-2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเอเชีย ประเทศไทย.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา** (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุนทร ปัญญาพงษ์ และคณะ. (2554). "การคลี่คลายความขัดแย้งในการจัดการน้ำในบริบทสังคมไทย : กรณีศึกษาเขื่อนลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ," วารสารวิจัย มข. 1 (2, กรกฎาคม-กันยายน), 121-141.
- สัณฐิตา กาญจนพันธุ์. (2554). **ความคิดสีเขียว วาทกรรมและความเคลื่อนไหว**. สถาบันวิจัยสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : วนิตการพิมพ์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). **วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- อารี สุวรรณมณี. (2553). "การจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้สองปรัชญา," **ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ**. 6(2), 20-33.

- อรพินธ์ สุวัฒน์ปุระ และคณะ. (2551). รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์โครงการ
ยุติธรรมชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. กรุงเทพฯ :
 สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลควนโส. (2555). **ข้อมูลชั้นพื้นฐาน**. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2556,
 จาก <http://www.khuanso.go.th/content/history.php>
- อังคณา บุญสิทธิ์. (2549). **ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในท้องถิ่นไทย**. สืบค้นเมื่อ
 8 กันยายน 2556, จาก <http://km.moj.go.th/info/pdf/f1171e7d52de4ff1baedee1f4fd1d8fd.pdf>
- Carpiano, R.M. (2009). "Come take a walk with me : The "Go-Along" interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being." **Health & Place**. 15, 263-272. Retrieved April 20, 2009, from <http://www.sciencedirect.com>
- Chuapram, S., King, R., and Panin, O. (2012). "Transformation of local living: buddhist Thai communities and vernacular houses around Songkhla Lake Basin." **Procedia Social and Behavioral Sciences**. 50 (2012), 42-54.
- Yasuhiro, T. and Sibounheuang, T. (2010, March). "Conflict between Water Buffalo and Market-Oriented Agriculture: A Case Study from Northern Laos." **Journal of Southeast Asian Studies** . 47, 451-477.

- อรพินธ์ สุวัฒน์ปุระ และคณะ. (2551). รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์โครงการ
ยุติธรรมชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. กรุงเทพฯ :
 สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลควนโส. (2555). **ข้อมูลชั้นพื้นฐาน**. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2556,
 จาก <http://www.khuanso.go.th/content/history.php>
- อังคณา บุญสิทธิ์. (2549). **ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในท้องถิ่นไทย**. สืบค้นเมื่อ
 8 กันยายน 2556, จาก [http://km.moj.go.th/info/pdf/f1171e7d52de4ff1
 baedee1f4fd1d8fd.pdf](http://km.moj.go.th/info/pdf/f1171e7d52de4ff1baedee1f4fd1d8fd.pdf)
- Carpiano, R.M. (2009). "Come take a walk with me : The "Go-Along"
 interview as a novel method for studying the implications of
 place for health and well-being." **Health & Place**. 15, 263-272.
 Retrieved April 20, 2009, from <http://www.sciencedirect.com>
- Chuapram, S., King, R., and Panin, O. (2012). "Transformation of local
 living: buddhist Thai communities and vernacular houses around
 Songkhla Lake Basin." **Procedia Social and Behavioral Sciences**.
 50 (2012), 42-54.
- Yasuhiro, T. and Sibounheuang, T. (2010, March). "Conflict between
 Water Buffalo and Market-Oriented Agriculture: A Case Study
 from Northern Laos." **Journal of Southeast Asian Studies** .
 47, 451-477.